



УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

РЕЦЕНЗИЯ

От: *Доц.д-р Ангелина Мирославова Марковска;
ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“;
Научна специалност 3.3. Политически науки*

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научна специалност „Политология“, в професионално направление 3.3 Политически науки в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед №1722/04.07.2023г. на Ректора на УНСС.

Автор на дисертационния труд:**ЕЛЕОНОРА МИЛЧОВА УШАТОВА– КАЛИНОВА**

Тема на дисертационния труд: **РОЛЯТА НА ОМБУДСМАНА В РАЗВИТИЕТО НА ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО В БЪЛГАРИЯ- ГРАЖДАНСКО УЧАСТИЕ**

1. Данни за докторантурата, дисертацията, автореферата и публикациите

В качеството си на рецензент потвърждавам следните факти:

- (1) Обучението е осъществено в свободна (платена) форма на докторската програма;
- (2) Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита от катедра „Политология“ при Факултет Международна икономика и политика на Университет за национално и световно стопанство, на заседание, проведено на 23 юни 2023 г.;
- (3) Спазени са всички процедурни и законови изисквания по насрочената процедура по публична защита;
- (4) До колкото ми е известно и от предоставената информация,

дисертантът е изпълнил минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 на ЗРАСРБ и съответно по чл. 24, ал. 1 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ;

(5) Авторефератът съдържа необходимите елементи и информация, които съответстват на/ и адекватно отразяват съдържанието на дисертационния труд;

(6) Представена е справка за необходимите публикации – 3 публикации (от тях 3 на български език). От посочените публикации и трите отразяват отделни проблеми от дисертационното изследване, като при последната публикация, посочена под номер 3 в автореферата, не са посочени година на изданието, издателство и страници, както и ISSN/ISBN на изданието, които са задължителни реквизити.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Представеният за защита дисертационен труд е актуален за теорията и практиката, защото дава задълбочена и систематизирана информация за историята, актуалните практики и роля на институцията Национален омбудсман по отношение възможностите му за канализиране на гражданско участие в процеса на вземане на решения. Нещо повече, във фокус са поставени възможните перспективи пред институцията Омбудсман и нейните механизми, което изначално съдържа спорни и предизвикващи научен дебат възможности за анализ, надхвърлящ стандартните проблеми на гражданско участие в процеса по вземане на политически решения.

Тъкмо този ракурс в анализа, обаче поставя и много рискове и опасности. Става дума за мотивиране и теоретична защита на избор на проблемни полета, за критерии при подбор на аргументите, за критериите за сравнение между различни практики. Изисква се изключителна

широчина на мисленето, теоретични натрупвания, историческа култура и точно изследователско фокусиране, за да бъде изследването не просто разказ, а задълбочен анализ. Ето защо приветствам избора на тема от страна на докторанта и оценявам всички трудности, пред които е бил изправен автора на дисертацията.

Темата на изследването е коректно формулирана. Самото то се отличава с балансирано съчетаване на теоретични познания и умения за практически анализи и обобщения.

В съдържателно отношение изследването на Елеонора Ушатова-Калинова се характеризира с прецизност на анализа, свободна интерпретация на тези и авторски мнения, коректност при позовавания и цитирания. В структурно отношение трудът е балансиран и се придържа към „класическите“ модели на подобен тип изследвания – увод, три глави, заключение, приложения и използвана литература.

Общият обем на дисертацията – 177 страници (167 страници основен текст, 5 – използвана литература и 3 – приложения, от които 2 със стандартизиран сценарий за дълбочинни интервюта и 1 списък с интервюираните представители на гражданския сектор - НПО) отговаря на утвърдените стандарти. Използваните литературни източници (77 на брой), коректно разделени на монографии и статии, на справочни издания, документи и електронни източници са напълно удовлетворителни като времева актуалност и тематична насоченост.

В Увода са налице изискуемите атрибути – обект и предмет; основна цел; методологически инструментариум (който е използван адекватно и продуктивно); основни задачи; съдържателните и темпорални ограничения на изследването; актуалност на темата; изследователски хипотези. Изключително добро впечатление прави, че докторантът

демонстрира висока степен на познаване на научната литература по изследваната проблематика, адекватно и продуктивно я използва и коментира мотивирано.

Анализът е логичен и последователно представя следните проблеми: дефиниране и проблематизиране на гражданското участие и неговите форми на проявление в България; хронологическа ретроспекция на развитието на гражданското общество в България след политическите промени през 1989 г. и оценка на състоянието на структурите и средата, в която се развива (първа глава); систематизиране на причините за въвеждане на институцията Омбудсман в България, проследяване на нейните правомощия и дейност от създаването ѝ през 2003 г. до 2023 г.; анализ дейността на институцията Омбудсман, с акцент върху нейните взаимоотношения с колективни субекти на гражданското общество - взаимодействие с граждански организации, граждански движения и тяхната мобилизация (втора глава); верификация на хипотезите, че Националният омбудсман стимулира гражданската активност и предоставя възможност за привличане и включване на гражданско участие в процеса на вземане на решения, синтезиране и оформяне на препоръки за пълноценен диалог на институцията Омбудсман с гражданските организации и движения и ползването на взаимната им експертиза за постигане на по-висока ефективност в разрешаването на ключови проблеми (трета глава). Много добро впечатление прави, че всяка от трите глави завършва с прецизно формулирани изводи и заключения от анализа. Това показва добра степен на осмисленост и демонстрира личната позиция на автора.

Заключението синтетично представя получените резултати и изводи, до които авторът достига.

В съдържателно отношение по-конкретно правя следните коментари, следвайки логиката и структурата на текста:

В *Първа глава* се представя теоретичната основа на изследването и се извеждат работни дефиниции на използваните понятия. Разглежда се понятието гражданско общество в политическата теория, гражданските движения и неправителствени организации и се извежда дефиницията на гражданското участие като процес. Добра атестация е избраният подход на автора, който не се ограничава до правно-юридическите постановки по темата, а се опитва да ги съвмести с класически и нови тези на водещи авторитети от античността до модерната епоха (Сократ, Платон, Аристотел, Цицерон, Лок, Хобс, Русо, Хегел, Алексис дьо Токвил, Маркс и Енгелс), както и теоретични постановки на представители на постемодернизма (Хабермас, Коен и Ерто, Гелнер, Дарендорф, Алмънд и Верба).

На основата на коректен преглед на научната литература, дисертантът достига до следните мотивирани заключения: (1) гражданското участие е процес, в който субектите взимат участие на всеки етап от процеса (на доброволен или задължителен принцип, самостоятелно или като част от група), като целят да повлияят върху политическото решение, взето от органите на управлението и с ефект върху общността; (2) гражданското участие се отличава от политическото участие (в което са ангажирани политически формирания) и от процеса на лобизма (който касае бизнес интереси); (3) гражданското движение е самоорганизирана колективна форма със своя социална структура, организация и култура. Още веднъж подчертавам, че основно достойнство на анализа в *Първа глава* е коректният и фокусиран анализ на наличната научна литература и интердисциплинарния поглед по темата.

Втора глава изяснява същността на институцията Национален омбудсман и къде се позиционира в общата рамка на общественно-политическия живот на държавата. Анализът е солидно подплетен с преглед на резонната правно-юридическа документация и регламентация на дейността на омбудсмана, с акцент върху каналите му за комуникация с гражданския сектор. Излизайки от сухата материя на юридическия език, дисертантът осмисля и представя аргументирано и в сравнителен план реалните възможности на институцията Национален омбудсман за реакция по време на кризи от общественно-политически характер. Този подход "разтваря" смислово и съдържателно изложението, придавайки му подчертана практико-приложна стойност, с акцент върху състоянието на гражданското общество в България и необходимостта от институционализиране на диалога между държавата и гражданите. Въз основа на обстоен контент анализ на годишните доклади на Омбудсмана, авторът на дисертацията достига до следните по-важни извод: (1) отчетните доклади на Омбудсмана задават приоритени рамки на политиките, които той защитава като институция; (2) ползва се с доверие и авторитет; (3) дейността на Омбудсмана може да бъде ефективна преди всичко с активното взаимодействие и сътрудничество с широк кръг неправителствени, браншови, работодателски организации, бизнес асоциации, представители на академичните среди и медиите.

Във втора глава е направен и преглед на състоянието на гражданското общество в България, неговата правна регулация и фактори, провокиращи активност. Лично аз, бих поставила тази част от дисертацията в отделна глава, или като част от първа глава, поради богатия арсенал от проблемни въпроси и аспекти, който той носи. Разбира се, това е лично мнение и по никакъв начин не ангажира и не омаловажава

избора на автора, както и изводите до които той достига.

Трета глава безспорно заслужава моите адмирации, тъй като тя бидейки емпирична, дава възможност за верификация на направените в първите две глави изводи. Оценявам като продуктивни и подкрепящи анализа и авторските изследвания чрез направените дълбочинни интервюта. Този подход и резултатите от него, също могат да бъдат оценени като приноси.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни приноси

Приемам като цяло самооценката на автора за приносните моменти в дисертационното изследване, защото:

Първо, дисертационното изследване допълва българската специализирана литература по темата за ролята на Омбудсмана в развитието на гражданското общество, провокирайки по-висока гражданската активност в процеса по вземане на политически решения. Авторов принос е, че на основата на инструментариума на политическата и социологическа наука е направен опит за идентифициране, дефиниране и обогатяване на проблемни и дискуссионни въпроси по темата.

Второ, убедително се аргументира необходимостта от изграждане на устойчиви връзки между институцията Омбудсман и гражданския сектор като фактор и индикатор за състоянието на демокрацията в страната.

Трето, с помощта на подходящо подбран изследователски инструментариум е доказана ролята на Омбудсмана като медиатор/посредник при разрешаване на конфликти между управляващи и гражданско общество, особено и най-вече по време на кризисни ситуации от обществено-политически характер.

Четвърто, новата емпирична информация от проведените дълбочинни интервюта, надлежно събрана и прилежно систематизирана и анализирана, обогатява съществуващата база с данни, като се превръща в ценен актив/ресурс за бъдещи изследователски търсения по темата. Направените въз основа на получената качествена информация изводи, очертават една по-ясна представа за състоянието на гражданския сектор в България и неговото взаимодействие с институцията на Омбудсмана.

По мое мнение приносите под номер 1, 2 имат научно-теоретичен характер; а приносите под номер 3 и 4 – практико-приложен.

4. Критични бележки, препоръки и въпроси

Нямам сериозни съдържателни критичните бележки по представения дисертационен текст. Бих си позволила само да поставя един конкретен въпрос:

Кои от изведените характеристики на взаимоотношенията между институцията Национален Омбудсман и гражданския сектор се явяват своеобразен „риск“ за ефективно използване и включване на Омбудсмана в демократичния политически процес?

5. Заключение

Дисертационният труд на Елеонора Ушатова-Калинова съдържа теоретични и приложно-практически резултати. Оценявам, че дисертационният труд удовлетворява изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане. Ето защо предлагам на научното жури да присъди на Елеонора Ушатова-Калинова ОНС „доктор“ в професионално направление 3.3. Политически науки.

20.09.2023 / В.Търново

Подпис:
/доц. д-р А.Марковска/



UNIVERSITY OF NATIONAL AND WORLD ECONOMY

REVIEW

by Assoc. Prof. PhD Angelina Miroslavova Markovska, Veliko Tarnovo "St. St. Cyril and Methodius", Department of Political Science

Scientific specialty: 3.3. Political sciences

Subject: Dissertation for the award of "PhD"

Professional direction 3.3 Political sciences, PhD Program "Political Science"

University of National and World Economy, Sofia

Faculty of International Economy and Politics, Department of Political Science

Submission of the review: Participation in the scientific jury for the defense of the dissertation according to the UNWE Rector's Order №1722/04.07.2023

Dissertation topic: **"The role of the Ombudsman in the development of civil society in Bulgaria - citizen participation"**

Author of the dissertation: **Eleonora Milchova Ushatova-Kalinova**

1. Data on the doctorate, dissertation, abstract and publications.

As a reviewer, I confirm the following facts:

(1) The training was carried out in the regular form of the doctoral program;

2) The dissertation was discussed and proposed for public defense by the "Political Sciences" department at the Faculty of International Economy and Politics of UNWE, Sofia from 23.06.2023;

(3) All procedural and legal requirements for the scheduled public defense procedure have been met;

(4) The dissertation candidate has fulfilled the minimum national requirements under Art. 2b, para. 2 and 3 of ZRASRB and, respectively,

according to Art. 24, para. 1 of the Regulations for the implementation of the RSARB;

(5) The abstract contains the necessary elements and information that correspond to/and adequately reflect the content of the dissertation;

(6) A reference for the necessary publications is presented - 3 publications (of which 3 in Bulgarian) Of the listed publications, three reflect separate issues from the dissertation research. In the case of the last publication under number 3, the year of publication, publisher and pages, as well as the ISSN/ISBN of the publication, which are mandatory requisites, are not indicated.

2. General characteristics of the submitted dissertation

The dissertation submitted for defense is relevant for theory and practice because it provides in-depth and systematized information about the history, current practices and role of the institution National Ombudsman in terms of its capacity to channel civil participation in the decision-making process. Moreover, the possible prospects of democracy and its mechanisms are brought into focus, which initially contains controversial and scholarly debate-provoking opportunities for analysis that go beyond the standard problems of democracy as a type of political system.

However, this perspective in the analysis poses many risks and dangers. It is about motivating and theoretically defending the choice of problematic fields, about criteria for selecting arguments, about the criteria for comparison between different practices. An extraordinary breadth of thinking, theoretical accumulations, historical culture and a precise research focus are required for the study to be not just a narrative but a deep analysis. Therefore, I applaud the PhD candidate's choice of topic and appreciate all the difficulties faced by the dissertation author.

The topic of the research is correctly formulated. It itself is distinguished by a balanced combination of theoretical knowledge and skills for practical analyzes and generalizations.

In terms of content, Eleonora Ushatova's research is characterized by precision of analysis, free interpretation of theses and author's opinions, correctness of references and citations.

Structurally, the work is balanced and adheres to the "classical" models of similar type of studies - introduction, three chapters, conclusion, appendices and references.

The total volume of the dissertation - 177 pages (167 pages of the main text, 5 - used literature and 3 - appendices of which 2 with standardized in-depth interview scripts and 1 list of interviewed representatives of civil sector - NGOs) meets the established standards. The used literary sources (77 in number), correctly divided into monographs and articles, reference publications, documents and electronic sources, are completely satisfactory in terms of time relevance and thematic focus.

The Introduction contains the required attributes – object and subject; main goal; methodological toolkit (which has been used adequately and productively); basic tasks; the substantive and temporal limitations of the study; topicality of the topic; research hypotheses. It makes an extremely good impression that the doctoral student demonstrates a high degree of knowledge of the scientific literature on the researched issue, uses it adequately and productively, and comments motivatedly.

The analysis is logical and consistently presents the following problems: definition and problematisation of civic participation and its forms of manifestation in Bulgaria; chronological retrospection of the development of civil society in Bulgaria after the political changes in 1989 and assessment of the state of the structures and the environment in which it develops (chapter one); systematisation of the reasons for the introduction of the Ombudsman institution in Bulgaria, tracing its powers and activities from its establishment in 2003 to 2023; analysis of the activities of the Ombudsman institution, with emphasis on its relations with collective subjects of civil society - interaction with civic organizations, civic movements and their mobilization (second chapter); verification of the hypotheses that the National Ombudsman stimulates civic activism and provides an opportunity to attract and include civic participation in the decision-making process, synthesis and formulation of recommendations for a meaningful dialogue of the Ombudsman institution with civic organizations and movements and use of the analysis of the activities of the Ombudsman institution, with emphasis on its relations with collective subjects of civil society - interaction with civic organizations, civic movements and their mobilization (second chapter); verification of the hypotheses that the National Ombudsman stimulates civic activism and provides an opportunity to attract and include civic participation in the decision-making process, synthesis and formulation of recommendations for a meaningful dialogue of the Ombudsman institution with civic organizations and movements and use of their mutual expertise to achieve greater effectiveness in addressing key issues (chapter three).

It makes a very good impression that each of the three chapters ends with precisely formulated conclusions and implications of the analysis. This shows a good degree of meaningfulness and demonstrates the author's personal position.

The conclusion synthetically presents the results obtained and conclusions reached by the author.

In terms of content in particular, I make the following comments, following the logic and structure of the text:

Chapter One presents the theoretical basis of the study and provides working definitions of the concepts used. It examines the concept of civil society in political theory, civic movements and NGOs and derives the definition of civic participation as a process. Very good impression is made by the author's approach, which is not limited to the legal-legal formulations on the subject, but tries to reconcile them with classical and new theses of leading authorities from antiquity to the modern era (Socrates, Plato, Aristotle, Cicero, Locke, Hobbes, Rousseau, Hegel, Alexis de Tocqueville, Marx and Engels) and the theoretical formulations of representatives of postmodernism (Habermas, Cohen and Ertaux, Gellner, Darendorff, Almond and Verba).

On the basis of a correct review of the scientific literature, the dissertation reaches the following reasoned conclusions: (1) civic participation is a process in which subjects participate at every stage of the process (on a voluntary or mandatory basis, individually or as part of a group), with the aim of influencing the political decision taken by the authorities and with an effect on the community; (2) civic participation differs from political participation (in which political formations are involved) and from the process of lobbying (which concerns business interests); 3) The civic movement is a self-organized collective form with its own social structure, organization and culture.

I emphasize once again that the main merit of the analysis in Chapter One is the correct and focused analysis of the available scientific literature and the interdisciplinary perspective on the topic.

The second chapter clarifies the nature of the institution of the National Ombudsman and where it is positioned in the general framework of the socio-political life of the state. The analysis is solidly underpinned by a review of the legal and regulatory documentation of the Ombudsman's activities, with an emphasis on his channels of communication with the civil sector. Moving beyond the dry matter of legal language, the dissertation conceptualizes and presents in a reasoned and comparative way the real capacities of the institution of the National Ombudsman to respond to crises of a socio-political nature. This

approach "dissolves" the meaning and content of the presentation, giving it a strong practical-applied value, with an emphasis on the state of civil society in Bulgaria and the need to institutionalize the dialogue between the state and citizens. Based on a thorough content analysis of the annual reports of the Ombudsman, the author of the dissertation reaches the following major conclusions: (1) the Ombudsman's reports set priority frameworks for the policies he or she defends as an institution; (2) he or she enjoys credibility and authority; (3) the Ombudsman's work can be effective primarily through active interaction and cooperation with a wide range of NGOs, industry and employers' organizations, business associations, academics and the media.

Chapter two also reviews the state of civil society in Bulgaria, its legal regulation and factors provoking activism. Personally, I would place this part of the dissertation in a separate chapter, or as part of chapter one, because of the rich arsenal of problematic issues and aspects it brings. Of course, this is a personal opinion and in no way engages or diminishes the author's choices or the conclusions he reaches.

The third chapter undoubtedly deserves my admiration, as it, being empirical, enables verification of the conclusions drawn in the first two chapters. I also appreciate as productive and supportive of the analysis the author's research through the in-depth interviews. This approach, and its results, can also be assessed as contributory.

3. Evaluation of the scientific and applied contributions achieved

I generally accept the author's self-assessment of the contributions of the dissertation research because:

First, the dissertation research adds to the Bulgarian specialized literature on the role of the Ombudsman in the development of civil society and provoking higher civic engagement in the political decision-making process. The author's contribution is that, based on the tools of political and sociological science, an attempt is made to identify, define and enrich problematic and debatable issues on the topic.

Second, it is argued that there is a need to build sustainable links between the Ombudsman institution and the civil sector as a factor and indicator of the state of democracy in the country.

Third, the role of the Ombudsman as a mediator/facilitator in resolving conflicts between government and civil society, particularly and especially during crisis situations of a socio-political nature, has been demonstrated with the help of appropriately selected research tools.

Fourth, the new empirical information from the in-depth interviews, duly collected and diligently systematized and analyzed, enriches the existing data base, becoming a valuable asset for future research inquiries on the topic. The conclusions drawn on the basis of the qualitative information obtained outline a clearer picture of the state of the civil sector in Bulgaria and its interaction with the Ombudsman institution.

In my opinion, the contributions numbered 1, 2 have a scientific-theoretical character; and the contributions numbered 3 and 4 - a practical-applied character.

4. Critical comments, recommendations and questions

I have no serious substantive critical comments on the submitted dissertation. I would only venture to pose one specific question:

Which of the outlined characteristics of the relationship between the institution of the National Ombudsman and the civic sector appear as a kind of "risk" for the effective use and involvement of the Ombudsman in the democratic political process?

5. Conclusion

The dissertation work of Eleonora Milchova Ushatova-Kalinova contains theoretical and applied-practical results. I appreciate that the dissertation meets the requirements of the RSARB and the Regulations for its implementation. That is why I propose to the scientific jury to award Eleonora Milchova Ushatova-Kalinova PhD in professional direction 3.3. Political Sciences.

20.09.2023, Veliko Turnovo

Signature:
(Assoc. Prof. PhD Angelina Markovska)